

d'un text com el que tenim a les mans és més que agraïda. No debades Ortega va dedicar un dels seus treballs a reflexionar sobre el sentit de la universitat, ja que la qüestió universitària no és només un tema «instrumental», de gestió; es tracta d'un tema de fons, amb substrat teòric i teleològic.⁵ El professor Esteban, des de la Universidad Europea Miguel de Cervantes, de Valladolid, ens convida a pensar en la universitat que s'endevina, i ho fa a partir d'una proposta d'arrelament als temes més significatius i rellevants de la mateixa *paideia*. El llibre recull la participació de l'autor en un grup de recerca internacional coordinat per la Universidade de Campinas (Brasil) i integrat per diverses institucions europees i americanes, que treballen a l'entorn de la temàtica de l'educació superior i el desenvolupament sostenible.⁶

5. J. ORTEGA, *Misión de la universidad*, a *Obras Completas*, vol. IV, Madrid, Revista de Occidente, 1966.

6. Es tracta del projecte ALFA titulat Planeamiento e Gestão das Instituições de Ensino Superior e Desenvolvimento Sustentable.

El text parteix d'una idea que esdevé fonamental al llarg de les seves pàgines: «la universitat que aprèn, o la universitat reflexiva, redueix la complexitat i racionalitza les amenaces» (p. 17). Però aprendre, si més no en el context de la societat informacional, demana dominar les formes d'*interpretació* i de *comprensió*. És en aquest punt que l'hermenèutica flueix com una de les formes que permeten excel·lir i sobreeixir a les qüestions tecnològiques, pragmàtiques i instrumentals. Armat de textos i lectures sobre hermenèutica (ja treballats per l'autor en els seus llibres anteriors), ens proposa la dinamització d'una *areté* universitària, adaptada al que cada context i moment històric requereix i demana.⁷

Per entendre el punt d'arrencada de l'autor cal tenir presents les aportacions que sobre la complexitat fa Morin.⁸ Ens trobem de ple dins d'un nou paradigma que es belluga entre la fragmentació i la desaparició dels subjectes i de les seves existències vitals. Per a Esteban, «si en el contexto didáctico seguimos, entiendo la programación desde un paradigma simplificador de la acción de la narración o de la experiencia educativa, y desde la estabilidad intencional de los presupuestos impositivos de la disciplinariedad curricular, habremos de convenir que nuestras prácticas continúan estando aún sustentadas por unilateral neutralización disciplinaria de la cual el manual escolar se convierte en símbolo garante» (p. 52). La reflexió sobre els currículums tancats no és ni gratuïta ni efímera; en l'horitzó de la reforma universitària, de l'arribada aquest proper setembre de les primeres titulacions de màster, de la implantació de la tecnologia de les competències, del desplegament de dispositius construïts sobre la base dels *European Transfert Credit System*, posa de manifest aquesta necessitat d'obertura. Una universitat oberta a la vida, a múltiples mirades i veritats, a un mestissatge de sabers i fonts documentals, a un cert enterrament dels manuals universitaris unidireccionals que calia aprendre de memòria. Un conjunt de pràctiques docents que se situen més enllà del saber transmès únicament i exclusivament pel professor universitari.

La proposta d'Esteban passa per una pedagogia narrativa, que en part ja va ser anunciada i reclamada per Jorge Larrosa en les dues edicions del seu llibre *La experiencia de la lectura. Estudios sobre literatura y formación*.⁹ Darrere del seu discurs emergeix la coneguda crisi de les humanitats en el camp universitari, però especialment de la mirada humanística als afers universitaris. La ciència

7. J. ESTEBAN, *Emilio Lledó: Una filosofía de la memoria*, Salamanca, San Esteban, 1997, i J. ESTEBAN, *Memoria, hermenéutica y educación*, Madrid, Biblioteca Nueva, 2002.

8. E. MORIN, *Introducción al pensamiento complejo*, Barcelona, Gedisa, 2001.

9. J. LARROSA, *La experiencia de la lectura: Estudios sobre literatura y formación*, Barcelona, Laertes, 1996. També la nova edició ampliada del text a Mèxic, Fondo de Cultura Española, 2002.

experimental s'ha imposat enfront a la mirada hermenèutica, malgrat els intents de Gadamer de situar l'hermenèutica de costat amb altres formes d'entendre i copsar la realitat. Fet i fet ens trobem de ple en allò que el mateix Gadamer ens anuncia en la conferència realitzada al Dietrich-Bonhoeffer-Gymnasium d'Eppeleheim, el dia 19 de maig de 1999: «afirmo que la educación es educarse, que la formación es formarse» (2000, p. 11).¹⁰ I després passa a formular-se dues qüestions que hauran de guiar el seu discurs: «¿Quién es propiamente el que educa? ¿Cuándo comienza propiamente la educación?» L'activació d'un mateix com a protagonista, la restitució del subjecte en el centre de les accions pedagògiques ¿no és en definitiva la restauració d'una pedagogia que es fonamenta en el substrat de la maièutica socràtica? Buscar respostes a la pregunta o a les preguntes és en definitiva el que mobilitza (o hauria de mobilitzar) els estudiants universitaris, la tribu acadèmica de professors, ajudants, catedràtics, becaris i investigadors, fent de la vida acadèmica una espècie de trobada a l'àgora mateixa de la vida. Tal com el mateix Esteban ens suggereix, és important que la universitat travessi els murs simbòlics i reals que la van constituir, que es faci present enmig de la comunitat de referència. En paraules de l'autor: «La universidad del futuro deberá surgir como una comunidad de aprendizaje continuo en la que la docencia y la investigación se convierta en proyección concreta y responsable ante la localidad, comunidad y región» (p. 182). És justament en aquesta vertebració amb el seu entorn que floreixen les conseqüències ètiques del model d'universitat reflexiva. Més concretament es pot començar a parlar de sostenibilitat, de l'acollida de l'alteritat i de responsabilitat, amb la finalitat que la universitat esdevingui una veritable agència de canvi i transformació social. La concepció ètica del paper de la universitat passa necessàriament per no donar l'esquena a la comunitat que l'acull i per retornar-li en fórmula de projectes, productes o subjectes allò que d'esperança ha depositat en ella.